

Jóhann P. Árnason: *Historicko-sociologické eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 202 stran.

Na novou knihu profesora Jóhanna Pállo Árnasona s názvem *Historicko-sociologické eseje* lze v zásadě nahlížet dvojnásobně: Zaprvé jako na knižní vydání autorových kratších prací, vzniklých od 80. let minulého století do roku 2005, které nebyly dosud do češtiny přeloženy, zadruhé jako na tematický sborník esejů, týkajících se v té či oné míře mezioborové problematiky stále ještě se formujícího oboru historické sociologie. K historické sociologii zde autor přistupuje z pohledu zastánců „celkové historizace či re-historizace sociologických pojmů a pohledů“ a z toho vyplývajícího nového čtení sociologických klasiků. Přidává ale tezi, zdůrazňující, že se tato reflexe „nutně vztahuje i na filozofické předpoklady a implikace“, čímž propojuje historickou sociologii ještě navíc s filosofií.

Významná část publikace je věnována konceptu *různorodých modernit* (termín „multiple modernity“ původně navrhl Shmuel N. Eisenstadt), diskutovaného v širším rámci tzv. civilizačních analýz. Srovnávací studium civilizací, které je důležitým, byť stále ještě do jisté míry kontroverzním odvětvím sociálně-historických studií, je téma, jemuž se autor dlouhodobě systematicky věnuje. O tom svědčí celá řada jeho prací (zde uvedme například *Civilizations in Dispute: Historical Questions and Theoretical Traditions* (2003) či *Axial civilizations and World history* (spolueditoři Shmuel N. Eisenstadt a Björn Wittrock, 2005). V nejnovější české publikaci je toto téma reflektováno v následujících textech.

Esej *Axiální věk a jeho interpreti: znovuotevření diskuze* (2005) je věnován obšírné diskuzi tzv. axiálních civilizací a jejímu

začlenění do kontextu historické sociologie. Počátky představ axiálních civilizací (Jaspersův pojem, označující období cca od osmého do třetího stol. př. n. l., ve kterém se nezávisle na sobě ve čtyřech oddělených civilizačních centrech starověkého Řecka, Izraele, Indie a Číny formovaly filozofické a náboženské tradice, tvořící základy dnešní civilizace) lze dle autora nalézt již v raných dílech obou Weberů – Alfreda i Maxe a u německého historika Eduarda Meyera. První plně rozvinutou interpretaci axiálního věku pak nachází v práci Karla Jasperse *Počátek a cíl historie* (1953), která, ale jak Árnason podrobně ukazuje, nenabízí takový historicko-sociální model, s nímž by šlo v kontextu historické sociologie dále pracovat. Takový model poskytl až zmíněný Eisenstadt, hlavní pokračovatel Weberova pojetí historicko-sociologické civilizační problematiky jako komparativního studia velkých civilizací, svůj historicko-sociologickou rekonceptualizaci axiálního věku (viz např. sborník *The Axial Age breakthroughs: Their characteristic and origins*, 1986). Tu Árnason diskutuje především z hlediska možností jejího dalšího rozvoje.

V navazujícím eseji *Civilizační analýza, sociální teorie a komparativní historie* (2006) Árnason podává zasvěcený přehled znovuoživené problematiky civilizačních analýz, jež zasazuje do širšího kontextu „historického obratu“ v humanitních vědách. Poukazuje na význam axiálního modelu, jenž vidí jako klíčový pro teoretické uchopení civilizačních dimenzí, neopomíná ani Eliasovu analýzu důsledků vytváření státu v ekonomické a sociálněkulturní sféře a její význam pro komparativní civilizační analýzy. Argumenty formulované v tomto kontextu se staly základem nového pojetí vztahů mezi kulturními vzorci, politicko-ekonomickými strukturami a sociálními změnami ve vývojových

trajektoriích různých civilizací. Árnason také diskutuje Eisenstadtův návrh chápat „modernitu jako novou civilizaci (v singularu)“ a poukazuje na to, že *modernita* by mohla být považována za *civilizační přechod*, či v druhé interpretaci by se na ni dalo nahlížet jako na *civilizační paradox*. Tato otázka zůstává podle něho stále otevřena.

Stať *Modernita, postmodernita a japonská zkušenost* je věnována přínosu japonské verze modernity pro obecnou teorii. Árnasonovým východiskem je hermeneutický přístup k myšlence modernity jako podstatné součásti „sebeartikulace Západu, která má však specifickou funkci rozšiřovat obzor za existující řád věcí“. Vstup Japonska, stojícího na zcela jiné ekonomicko-sociální a kulturní tradici než státy euroatlantického okruhu, mezi moderní ekonomické mocnosti zvláště zřetelným způsobem ukázal, že výchozí zdroje a kulturně-ekonomické tradice mají významný vliv na konkrétní podobu a trajektorii globálního modernizačního procesu. Zpochybnil tak vžitá názory, že modernita je víceméně výlučně záležitostí euroatlantické civilizace a je jejím jediným historicky platným modelem.

Historickou zkušenost s komunismem, kterou prožilo 20. století a jež „se dnes většinou odbývá jako neúspěšná revolta proti modernitě“, zkoumá autor v eseji *Komunismus a modernita* (2000). Na komunismus lze také nahlížet jako na jeden byt jen dočasně fungující a tragicky končící vzorec různorodé modernity, a to s extrémním převládáním integrace oproti funkční diferenciaci.

Jestliže toto připustíme, pak podle autora může byt zkoumání krize, zhroucení sovětského impéria a problémů postkomunistického přechodu relevantní pro obecnou otázku krizových tendencí vlastních modernitě.

Text *Rozrůznění modernity* se zabývá problematikou modernit či modernizačních procesů v rámci konceptu různorodých modernit. Tento koncept nového pluralistického pojetí modernity vychází z uznání premisy neredukovatelné rozmanitosti moderních kultur a společností, a z toho vyplývajícího zájmu o studium rozličných vzorců či konfigurací modernity. Historicky „rozrůzněné“ procesy modernizace mají zřejmě jistého „jednotčího jmenovatele“, konkrétní podoby sociálně a kulturně-ekonomických formací (či jinak „civilizací v plurálu“) však závisejí na jejich vlastních historických vývojových trajektoriích. K tématu rozrůznění modernity přistupuje Árnason z hlediska vzájemně komplementárních linií genealogických perspektiv, strukturální dynamiky a hermeneutických horizontů. V obsáhlé diskusi pak vysvětluje způsoby strukturování a rozvíjení problematiky, které jednotlivé linie nabízejí.

V eseji *Canettiho alternativní obraz společnosti* (1996) se autor zabývá Canettiho neortodoxním monumentálním magnum opus *Masa a moc* a jeho tehdy často přehlíženým příspěvkem k sociální teorii, specificky se týkajícího problematiky „civilizování“ (transformace) moci a jejího vztahu ke kultuře (o kompatibilitě Canettiho s „klasickými“ přístupy některých sociologů viz též Petrussek v předmluvě k 2. vydání 2007). K diskusi Árnason využívá především Moscoviciho reinterpretace masové psychologie a Freudova díla.

Zbývající dva texty se už věnují jiné než „civilizační“ problematice. Ač stále inspirující, přece jenom je při jejich čtení do jisté míry nutné zohlednit dobu jejich vzniku. Nejstarší esej *Nacionalismus, globalizace a modernita* (1990) se zabývá vzájemným vztahem tehdy nově vzniklých teorií nacionalismu (např. Gellner) a teorií modernity (Giddens, Habermas) respektive

globalizace (Robertson, Wallerstein) se zřetelem k vybudování nové komplexní teorie nacionalismu, lépe odrážející význam jeho dopadů na moderní svět. *Praxis a jednání. Dominantní teorie a marxovské korektivy* (1991) zase přináší dobově nový pohled na Marxovo paradigma výroby a diskutuje dvě vlivné verze postmarxistické kritické teorie společnosti a sociálního jednání Jürgena Habermase a Cornelia Castoriadis. Pro českého čtenáře může být zajímavé, že se zde z hlediska *filosofie praxe* diskutuje Kosíková studie *Dialektika konkrétního*.

Michal Kotík

Herfried Münkler: *Die Deutschen und Ihre Mythen*. Berlin: Rowohlt 2009, 605 stran.

Politická budoucnost společenství závisí do značné míry na tom, kdo právě disponuje velkými příběhy. Zhruba v tomto duchu se vyjadřuje německý politolog Herfried Münkler v samém závěru své nejnovější knihy o Němcích a jejich mýtech. Na jakých základech mohl tento výrok vystavět a legitimizovat, o jaké velké příběhy se vlastně v případě Německa jedná a jakým vývojem prošly za poslední dvě staletí se autor pokouší vysvětlit na předcházejících několika stech stránkách svého populárně naučného díla.

Münkler hned v úvodu upozorňuje, že pro našeho západního souseda je příznačný nedostatek politických zakladatelských a orientačních mýtů, jaké známe například z Francie či Spojených států amerických. Místo nich se zrodila celá řada velkých příběhů, z nichž se čerpala národní identita. Některé z těch významnějších pak byly zdiskreditovány během druhé světové války, a proto je nebylo možné použít jako zakladatelské a orientační mýty po vzniku

SRN a NDR. Místo nich vznikaly nebo byly uměle „vyráběny“ a udržovány mýty nové. Podle autora je současné sjednocené Německo prostorem na politické mýty chudým. Münkler v tom nespatřuje jednoznačnou výhodu, neboť v mýtech se má ukrývat „symbolický kapitál, z něhož je možné dobře vyžít, dokud je opečováván“ (s. 11). Politické mýty mohou velmi dobře posloužit například jako doprovod a záštita při prosazování jinak obtížně realizovatelných reforem. Umožňuje jim to jejich schopnost působit ve třech rovinách, kterými jsou: narativní variace (*narrative Variation*), ikonické zhuštění (*ikonische Verdichtung*), rituální inscenace (*rituelle Inszenierung*). Narativní varianty nepředstavují pouhé předávání dál (*weitererzählen*), ale jsou výsledkem dynamického procesu kontinuálního vyprávění a přeuvypravování (*fort- und umerzählen*), během něhož získávají, popř. opět ztrácejí specifickou politickou interpretaci v závislosti na tom, jak se mění orientace a cíle daného politického útvaru. Tím Münkler vysvětluje, proč se vedení každého nedemokratického režimu snaží převzít kontrolu nad procesem kontinuálního vyprávění mýtu výhradně do svých rukou, zatímco demokratické státy se orientují spíše na rovinu ikonického zhuštění a rituální inscenace. Zároveň upozorňuje, že potřeba mýtů v autoritářských a totalitních režimech vytváří nakonec jen dogmata, v nichž mýtické jádro umírá na nedostatek prostoru pro svůj vlastní rozvoj.

Během utváření mýtu (*Arbeit am Mythos*) nikdo neurčuje, která část je správná a má se v ní věřit. Münkler v této souvislosti vzpomíná pojem *bricolage*, jenž použil pro popis charakteristických vzorů mytologického myšlení francouzský strukturální antropolog Claude Lévi-Strauss. *Bricolage* – kutilství – představuje improvizovaný tvořivý proces už jen proto, že